

УДК 371.13:78

Шевченко О.М.

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми. Сучасний стан реформування освіти в Україні передбачав впровадження нових підходів у підготовці майбутніх учителів, утілення нових педагогічних ідей. Соціокультурні зміни зумовлюють звернення до гуманістичних засад педагогічної науки, а економічні та інтеграційні процеси, які пов'язані в першу чергу з появою комунікаційної мережі, створюють низку передумов для активізації засад полікультурної освіти. По-перше, це внутрішньо-суспільні зміни в Україні, які спричинені міграцією й мультикультуралізмом; по-друге, це інтеграційні процеси в Європі, які характеризуються взаємовпливом різних культур і мов; по-третє, виникнення світового співтовариства, що відзначається культурним розмаїттям. Це вимагає розширення культурних меж, результатом чого є, з одного боку, тісна кооперація та співробітництво, з другого - виникнення культурного полілогу між народами.

Враховуючи нові соціокультурні реалії, світова педагогічна думка шукає відповідні шляхи розвитку освіти. Саме освіта в її пол і культурному прояві повинна сприяти тому, щоб людина усвідомила своє національне коріння і щоб прищепити їй повагу до інших культур.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Пол і культурна освіта розглядається вченими по-різному. В науковій літературі зустрічаються терміни "багатокультурна освіта" (Г. Дмитрієв, В. Міттер), "мультикультурна освіта" (С. Клепо, П. Майо), "плюралістична освіта" (Е. Беккі, Н. Козакевич), "інтегративна освіта" (К. Ірвін), "інтер-культурна освіта та виховання" (П. Дойе), "полікультурне виховання" (О. Джуринський, І. Лощенова, О. Сухомлинська). Як бачимо, загальновизначеного окреслення цього поняття не вироблено. Перша частина слова "полікультурний" походить від гр. "рогу", що означає "численність, всебічність, і різноманітний склад", - від лат. "cultus", що означає "обробляти, шанувати". Нині поняття "культура" доцільно розглядати як складну, динамічну екосистему, яка включає світоглядні установки, образи, середовище, тобто насамперед ідеали та цінності, на яких виховується молоде покоління.

Полікультурна освіта сприяє засвоєнню знань про різні культури, усвідомленню загального й особливого в традиціях, способах життя, культурних цінностей. В.Г. Болгаріна та І.Ф. Лощенова вважають, що це така освіта, для якої ключовим поняття є культура як вселюдське явище: це засіб допомоги особистості в подоланні шляху від засвоєння етнічної, національної культури до усвідомлення спільності інтересів народів у їхньому прагненні до миру, злагоди, прогресу через культурний розвиток [2, 5].

Найважливішою методологічною основою полікультурної освіти є ідеї М. Бахтіна про культуру як діалог, у котрому людина виступає як унікальний світ культури, що взаємодіє з іншими особистостями-культурами, що творять

себе в процесі цієї взаємодії та впливають на інших. Ці ідеї, а також культурно-історична теорія розвитку поведінки й психіки Л. Виготського, положення філософської логіки культури В. Біблера лягли в основу педагогічної технології діалогу культур В. Біблера, В. Оконя, С. Курганова. Змістовою серцевиною цієї технології є діалог як форма спілкування особистостей та як спосіб взаємодії людей із культурами античності, середніх віків, нового часу.

Мета роботи - визначити принципи й напрями впровадження ідеї полікультурної освіти в практичній педагогічній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка культура є сукупністю неповторних і незамінних цінностей, оскільки саме через свої традиції та форми вираження кожен народ заявляє про себе всьому світові. Отже, щоб пізнати народи, треба пізнати їхню культуру. Тож полікультурність - елемент загальної культури. Його ядром виступають знання особливостей культури народів світу, вміння сприймати найкраще з них і цим збагачувати власну культуру. Потенційні можливості для цього закладені, по суті, в усіх навчальних дисциплінах, передусім гуманітарного профілю. Пізнання культури інших народів може бути забезпечене нормативним культурологічним навчальним курсом, який має сприяти майбутнім педагогам в оволодінні універсальними основами загальнолюдської культури й у формуванні цілісного погляду на світ і місце людини в ньому; позитивно впливати на усвідомлення майбутнім фахівцем культурної природи освітніх процесів, на забезпечення його готовності виконувати культурні функції професії педагога, на становлення всіх складових його педагогічної культури [3,4].

Обґрунтування полікультурної освіти вчителя здійснене І.А. Зязюном, котрий розробив методологічні засади формування культури майбутнього спеціаліста як фактора готовності вчителя не тільки до професійно-педагогічної, але й до суспільно-політичної та соціально-культурної діяльності. Вчений правомірно розглядає культурний потенціал учителя як дієвий фактор творчого саморозвитку особистості та відводить вищій педагогічній школі провідну роль у його формуванні [3,4].

Основна мета полікультурної освіти полягає у формуванні особистості, вільної від негативних етнокультурних стереотипів, що володіє розвинутим почуттям розуміння інших культур і поваги до них, що вміє жити а мирі й злагоді з людьми будь-яких національностей та віросповідань, а отже, є готовою до творчої життєдіяльності в полікультурному соціумі. Мета полікультурної освіти конкретизується завданнями, що випливають з неї, які у свою чергу варіюються залежно від політичної, економічної, соціокультурної специфіки країн і регіонів. На наш погляд, підхід до змісту полі культурної освіти педагогів забезпечує такі її культуротворчі основи:

- глибоке та всебічне опанування студентами культури рідного народу як обов'язкова умова прилучення до інших культур;

- формування у студентів уявлень про розмаїття культу р у світі й нашій країні, розуміння і внутрішнього прийняття рівноправності народів та рівноцінності їхніх культур, виховання позитивного ставлення до культурних

відмінностей як чинника поступального розвитку світової цивілізації й самореалізації особистості;

- створення умов для прилучення студентів до культури інших народів;

- громадянське виховання на основі поліцентричної моделі національної культури, що забезпечує єдність громадянських та етнокультурних інтересів особистості;

- виховання представників усіх національностей у дусі взаєморозуміння, довіри й толерантності, готовності до позитивного міжетнічного і міжкультурного діалогу;

- формування та розвиток умінь і навичок взаємодії з носіями інших культуру]:'.

У запропонованому нами трактуванні підходу до змісту полікультурної освіти виділяються дві центральні проблеми: підготовка студентів до життя і творчої діяльності в сучасному світі на основі позитивної взаємодії з представниками різних етнокультурних систем та організація педагогічного процесу в педагогічних навчальних закладах.

Готовність студентів до життя й діяльності в полікультурному середовищі визначається знаннями, уміннями і навичками, а також певними якостями особистості, що формуються в навчально-виховному процесі. Таким чином, за час перебування в навчальному закладі студенти мають опанувати полікультурну компетенцію. Під цим поняттям ми розуміємо загальну здатність до плідної життєдіяльності в умовах полікультурного суспільства - здатність, що ґрунтується на поєднанні особистісних якостей, синтезованих знань, умінь та навичок позитивної міжкультурної взаємодії.

Як стверджують учені різних країн [1, 126-127], сьогодні всі повинні брати участь у розробленні нової системи освіти, яка не страждає культурною односторонністю, а такої, що змінюється відповідно до нових освітніх можливостей.

Доцільно до діючих програм включати теми полікультурного спрямування, що обумовлюється використанням різних мов, створює міст між власним та чужим досвідом, важливим у формуванні таких якостей, як толерантність, відкритість і готовність до комунікації.

На наш погляд, з позиції полікультурної освіти підхід до навчання педагогів іноземної мови має розвиватись у таких напрямках.

1. Упровадження "європейського виміру", тобто включення тем, що відображають: геополітичний портрет сучасної Європи; політичні й соціальні європейські структури; історичну спадщину Європи, ідеї державності та свободи в суспільстві; загальноєвропейську культуру та європейське культурне розмаїття; багатомовність сучасної Європи та лінгвальні права людини, історію розвитку ідеї єдиного загальноєвропейського дому, збереження культурного розмаїття його громадян; прагнення до збалансованості інтересів представників різних країн і народів Європи, до проведення спільних акцій, спрямованих на розв'язання екологічних, економічних, соціальних та політичних проблем сучасної Європи й світу; загальноєвропейські цінності (свободу, демократію, права людини в суспільстві); повагу до загальноєвропейських законодавчих

актів про права людини; відкритість і толерантність до представників інших культур, готовність вивчати традиції й звичаї інших народів; відмову від стереотипів та упередженого ставлення, готовність знайти взаєморозуміння.

2. Підготовка до "діалогу культур", що передбачає знання особливостей і досягнень культури рідного народу, готовність представляти рідну культуру в умовах іншомовного оточення; вміння пояснювати факти рідної культури зарубіжному гостеві, досвід культурного посередника між представниками рідної та іншомовної культур; обізнаність з культурними особливостями основних націй і народностей, що населяють Україну, готовність докладно про них розповісти іноземною мовою. Зростання ролі комплексу тих знань, які об'єднуються поняттям "українознавство", що вже більше ніж століття відображає традиційну систему наукової інформації про українців, їхню вітчизну, історію, культуру, ментальність, духовність.

3. Навчання вмінню вчитися, що означає: опанування технологій здобування, систематизації та узагальнення письмової й усної інформації культурологічного плану з різних джерел - довідників, посібників, художньої і наукової літератури, творів мистецтва, засобів масової інформації, зустрічей; використання іноземної мови як засобу навчання, тобто вивчення одного чи кількох предметів за допомогою іноземної мови; оволодіння компенсаторними вміннями, тобто вмінням порозумітися за умови дефіциту мовних засобів; ознайомлення з технологіями захисту від культурного вандалізму, культурної дискримінації, спроб маніпулювати свідомістю людей за допомогою засобів масової інформації.

Вивчення спеціальної літератури дозволило встановити певну суперечність, у підготовці педагогів між виховними можливостями полікультурної освіти, її гуманістичним потенціалом і недостатньою практичною віддачею, котру від цієї підготовки отримує суспільство. Така суперечність актуалізує пошук нових рішень завдань гуманізації освіти на методологічному рівні. Структурні зміни у змісті викладання гуманітарних, зокрема культурологічних дисциплін, потребують відповідного методологічного інструментарію, який би служив механізмом введення гуманітарного знання в навчальний процес. Переваги цього знання незаперечні. Гуманітарна культура перш за все носить особистісний характер. У гуманітарному пізнанні домінують аксіологічні оцінки його результатів. Гуманітарне пізнання діалогічне за своєю природою. У гуманітарних науках критерії адекватності та істинності, як правило, не збігаються.

Зазначена специфіка цього циклу дисциплін спричиняє необхідність більш широкого використання власне гуманістичних методів і прийомів навчання студентів. Ми розглядаємо підвищення методологічного рівня викладання культурологічних дисциплін як шлях, що веде до формування гуманістичної культури студентів. Урахування історико-культурних особливостей формування особистості в національному українському вимірі стає фундаментальною зміною в методології навчання іноземної мови, оскільки, об'єктивно доповнюючи виховну парадигму якісними українознавчими вартостями, виводить навчально-виховний процес у цілому на

глибинну світоглядну культуру, інтелектуальний, морально-естетичний, духовний аспекти.

Зазначимо, що підвищення методології викладання гуманітарних дисциплін, зокрема культурологічних, - це не окрема проблема педагогіки навчальних закладів, а важливий напрям удосконалення підготовки спеціалістів взагалі. Успіх справи вирішується насамперед тим, якою мірою навчання, виховання; та освіта як цілісна система відповідатимуть сучасним методологічним вимогам.

Висновок. Полікультурна освіта майбутніх педагогів - це не данина моді, а необхідність. Аспекти полікультурної освіти, розглянуті в цій статті, свідчать про складність і багатогранність проблеми, потребу подальшого теоретичного й прикладного вивчення, розроблення програм практичної реалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шевнюк О.К. Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика: Монографія. – К., 2003. – 232 с.
2. Бекки Э. Проблемы плюрализма в образовании Центральной и Восточной Европы на пороге нового столетия // Перспективы: вопросы образования. – 1993. – №2. – С. 122–128.
3. Болгаріна В., Лощенова І. Культурна і полікультурна освіти // Шлях освіти. – 2002. – №1. – С.2–6.